

Ю.О. Домбровський
Національний університет “Львівська політехніка”

ДАНТЕ ТА БЕАТРИЧЕ В КОНЦЕПЦІЇ ФРАНКОВИХ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ СТУДИЙ

© Домбровський Ю.О., 2001р.

У літературних студіях Івана Франка вивчення творчості Данте займає значне місце. Ще в молодості видатний італійський поет склав любовні сонети та канцони, які ілюстрували новий “солодкий” стиль і прославляли його ідеальне почуття до Беатриче Портінарі. Саме ця любовна історія була трансформована у літературний і філософський досвід “Нового життя”. Показано, як І.Франко інтерпретує питання, що хвилювало протягом віків численних літературних критиків та біографів, а саме, стосунки Данте з Беатриче та їх літературне втілення.

Dans les recherches littéraires d'Ivan Franco, l'étude de l'oeuvre de Dante Alighieri occupe une place considérable. Des sa jeunesse le célèbre poète italien avait composé des sonnets amoureux et des canzones qui illustrent le dolce stil nuovo ou il célébrait sa passion idéale pour Béatrice Portinari. C'est cette aventure amoureuse qu'il transforma en expérience littéraire et philosophique dans la Vita nuova.

L'article montre comment Ivan Franco interprète la question qui bouleverse depuis les siècles de nombreux critiques littéraires et les biographes: les relations de Dante avec Béatrice et leur incarnation littéraire.

І. Франко по праву може вважатися першим поважним перекладачем і дослідником Данте в українській літературі, а його праця “Данте Аліг'єрі” є плодом ґрунтового вивчення життя і творчості великого італійського поета. В своїй роботі Франко досліджує передусім творчість Данте і питання про його особу розглядає тільки у зв'язку з його творами. І тим не менше нам видається надзвичайно цікавим зупинитися на тій частині роботи, де Франко подає історію кохання Данте до Беатриче. Опираючись на матеріали “Нового Життя”, “Божественної Комедії” та інших творів Данте, Франко змалював Данте як людину з пристрасним характером, з багатим внутрішнім життям та життєвим досвідом, людину, яка пережила всі муки і радощі кохання і все це внесла у свої твори.

Пізніше, в 1912 р. вийшла окремим виданням збірка “Дантова друга любов”. Поява цієї збірки свідчить про посилене зацікавлення Франка особистим життям Данте. Тут Франко ще раз показав Данте як вразливу, активну, життєрадісну людину, здатну захоплюватися не тільки містичною красою Беатриче, але й красою звичайних земних жінок, тому що він ніколи, як висловлювався Барбі, не залишав “il dolce dir d'amore” для реальних жінок [4, с.18]. Згадуючи про одне з останніх захоплень Данте, Франко пише: “Іще раз любуючися красою молодої дівчини, Данте піднімається на висоту поетичної творчості і виливає свої чуття в прегарній кансоні, якій можна дати заголовок: “Похвала любові” [3, с.251]. Такий заголовок, даний Франком заключній поезії збірки, не випадковий. Він показує вимовно, яку роль відводив Франко любовним переживанням у житті та творчості Данте, і як високо він сам цинив це високе почуття.

Для Франка Беатриче не чистий символ, а описана в “Новому Житті” любов – не тільки алегорія. У Беатриче бачить Франко, як і більшість дантологів, реальну жінку, яку посправжньому і щиро любив Данте, хоча незвичною і для більшості сучасних людей

незрозумілою любов'ю*. У більшості любовних поезій Данте Франко бачить відображення справжніх почуттів до реально існуючих жінок. Тим менше може він сумніватися у реальному існуванні тієї єдиної, яка була душею Дантової поезії, любов до якої становить основний зміст “Нового Життя” та яка надихнула високим ліризмом “Божественну Комедію”.

Франко надавав Беатріче виняткову роль у житті та творчості Данте. Він з особливою любов'ю перекладає ті місця “Божественної Комедії”, що присвячені Беатріче і де найяскравіше проявляється глибина та інтимність Дантових почуттів, де його любов, незважаючи на всю символіку та алегорію, має людський, реальний характер. А перекладені уривки з “Раю” показують ясно, що щастя Данте полягає в тому, що він досягнув безпосереднього споглядання Бога і Раю не один, а з Беатріче, і тільки її присутність робила те щастя повним**.

Питання про те, хто була Беатріче, про її роль в житті та творчості Данте, належить до найважливіших питань дантознавства, над яким все ще працюють учені та вирішують його порізному. Особливим джерелом відомостей про Беатріче, крім творів Данте, є біографія Данте, написана Бокаччо. У ній Бокаччо розказує те, що чув від близьких до Беатріче людей, а саме, що Беатріче, в яку ще хлопцем закохався Данте, була дочкою сусіда Данте, Фолько Портінарі, вийшла заміж за багатого, шановного флорентійця Сімоні деї Барді і померла на 24-му році життя. Здавалося би, що немає нічого неправдоподібного в цій історії. Проте багато вчених вважало її вигадкою, як деякі інші повідомлення Бокаччо. До таких дантознавців належали також автори творів, якими користувався І. Франко – Скартацціні і Федерн.

В існуванні жінки, яку кохав Данте і якій присвятив значну частину своїх творів, вони не сумнівалися, але вважали, що все, що про неї пише Бокаччо – це видумка. Скартацціні вважає, що ім'я Беатріче вигадане Данте, тому що за своєю внутрішньою формою – та, яка дає блаженство, воно найбільш підходило для визначеної їй ролі [6, с.184 і наст.]. Особливо неправдоподібним видається їм повідомлення Бокаччо про те, що Беатріче була заміжня. Їх думку повторює Франко: “А перецінь же твердять критики, воно неправдоподібне в найвищій мірі, щоб Данте, показавши Беатріче такою сильною в любові, зовсім промовчав про її вихід заміж, щоб цей вихід не зробив на нього ніякого враження***”. Ні, Дантова Беатріче не була заміжня, вмерла панною і лишилася для Данте назавсіди символом чистоти, ласки й святості” (с.61).

Сучасна критика показала невірність поглядів Скартацціні, який підійшов до питання кохання в середні віки з критеріями оцінки людини 19 ст., вихованої на романтичній літературі. Вивчивши новішу літературу про Данте, головне історію італійської літератури Гаспарі, Франко, ознайомлений докладно з поетичною традицією середніх віків, з поезією трубадурів, якій він приписує важливу роль у розвитку концепції любові у поетів – нового солодкого стилю, зрозумів необґрунтованість аргументів Скартацціні і Федерна, змінив свій погляд на Беатріче і визнав достовірним свідчення Бокаччо.

У даному пізніше розділі (IV) “Вибір ліричної та дидактичної поезії Данте” Франко пише, що “...улюбленою Данте була справді Беатріче Портінарі – а сього погляду нема потреби зрікатися” [2, с.87]. Тобто образ Беатріче в уяві Франка набув конкретних рис, не

* Порівняй дискусію в драмі Лесі Українки “Блакитна троянда”

** М. Барбі заявляє, що “Il Paradiso e anzi tutto la cantica di Beatrice” (р. 89)

*** Тут І. Франко помиляється. Данте показав у повній силі тільки своє кохання; про те, що Беатріче любила його, він нічого не говорить, так що висловлювання на цю тему спираються на нічим не обґрунтованих здогадах

втрачаючи при цьому і своєї символіки. Франко зовсім обгрунтовано відкинув думку Скартацціні про те, що така ідеальна та благородна любов, як любов Данте до Беатріче, могла відноситися тільки до молоді дівчини. Федерн уважає, що Данте, який був безперечно винятковою людиною, міг нею бути також і в цьому відношенні і кохати заміжно жінку без тіні взаємності. Для цього винятковість Данте не була необхідною, бо в провансальській поезії предметом обожнювання є майже виключно заміжня жінка. Е.Порембович уважає найважливішим внесенням італійських поетів – попередників і сучасників Данте – в теорію куртуазної любові появу поруч заміжньої благородної дами також благородної дівчини / *pobile pulzeletta* [5, с.34]. Так що *donna angelicata* в поезії “нового солодкого стилю” могла бути і дівчиною, і жінкою, але частіше все-таки в поезії, в яких любов виступає як етична проблема, предметом обожнювання залишається благородна дама *donna gentile*, *gentildonna*, причому її цивільний стан не враховується. Такою є саме Беатріче з “Нового Життя”.

Відкинувши заманливу гіпотезу Скартацціні – Федерна про те, що Беатріче – видумане ім’я Дантової любки, що померла дівчиною, Франко не прийняв і другий, не менш неправдоподібний їх здогад про те, що Беатріче була єдиним коханням Данте і що *donna pietosa*, яка жаліла його після смерті Беатріче – це ніхто інший, як його пізніша дружина – Джемма Донаті. Як і в попередньому випадку, так і тут Скартацціні, а з ним і Федерн підійшли до питання любовних відносин та сімейного життя в середні віки з позиції сентименталізму.

Заміжжя Беатріче могло бути, і в дійсності було для Данте, фактом без більшого значення. Вся любовна драма, змальована в “Новому Житті” була односторонньою, проходила в душі Данте без участі Беатріче, і “Нове Життя” не дає навіть відповіді на питання, як Беатріче сприймала виявлення Дантового кохання, чи мала для Данте якісь ніжніші почуття, крім звичайної прихильності, яку вона могла мати до десятків інших молодих людей, а також до свого чоловіка. У початкових поезіях “Нового Життя” Беатріче не виявляє своїх почуттів, вона холодна, навіть жорстока. В опікунку Данте з рисами доброї матері і ніжної коханки Беатріче перетворюється тільки в “Божественній Комедії”, в результаті ідеалізації образу, що глибоко запав у душу молодого, вразливого поета.

Дантова Беатріче в зображенні Франка є ідеалізованим образом реальної жінки. Вона одночасно і його кохання з юнацьких літ, і символ найвищих життєвих ідеалів, і джерело духовної, моральної сили та поетичного натхнення. Такий погляд на характер Дантової Беатріче, на двоїстість її натури видається нам правильним. Заміжжя Беатріче не мало для Данте більшого значення, не змінило його ставлення до неї, бо воно не міняло ні в чому її ідеальної натури. Смерть Беатріче тільки сприяла ідеалізації її образу в уяві Данте, створюючи умови для пізнішого перетворення її в символи теології, божої мудрості, християнської релігії чи інші подібні абстракції, щодо яких немає згоди між дантознавцями.

У біографії Данте Франко не йде за здогадками, а дотримується встановлених наукою фактів. Йому не залежить на наукових деталях, а на накресленні вірного духовного портрету Данте, з тим, щоб з нагромадження фактів видобути Данте – людину, флорентійця, активного громадянина, пристрасного політичного діяча і невтомного письменника. Зокрема Франко показує багатство внутрішнього світу Данте, широту духовних інтересів, широкий діапазон його творчості, для якої було мало натхнення з одного джерела – вічної живої любові до Беатріче, але яка вимагала постійних імпульсів зовнішнього світу, зокрема і нових любовних переживань.

Аналізуючи любовні поезії Данте, Франко називає інших жінок, які більше чи менше порушили Дантові почуття: П’єтра, Джентукка, дівчина з вершин Арно, дівчина з Альп, може й інші, про яких Данте не згадує або згадки про яких загинули разом з його поезіями. Робить це Франко не для того, щоби зробити з Данте легковажного поета, “еротомана”

(Поніні), але для того, щоби показати життєрадісний, оптимістичний характер Данте, його невичерпну енергію, яка не давала йому потонути навіть у найважчі хвилини свого життя. Тим він повністю погоджується з оцінкою, даною Данте німецьким перекладачем Карлом Крафтом, виданням якого він користувався для власного перекладу: “Хоч би Данте не був творцем найвищого та найвеличнішого діла середньовікової поезії, то проте його все-таки треба би вважати найбільшим поетом його віку. Його ліричні поезії, неважаючи на всі їх хиби, залежні від смаку того часу, все-таки глибиною та ніжністю чуття, природної правдивістю та дитячою простотою перевищують далеко все те, що сплодили його сучасні, а деякі поезії після осуду італійських критиків і досі не були перевищені ніким із пізніших італійських поетів”**** [2, с.71-72].

За своє життя Данте склав дві великі жертви: свої знання, мистецтво політика, патріотизм на вітвар Вітчизні; своє палке почуття, пристрасть гарячого серця на вітвар кохання, звідки “пройшла в країну слави – Беатріче”.

1. Домбровський О. А. Франко - інтерпретатор і перекладач поезії « Нового Життя » Данте // Наукові записки ЛДУ ім. І. Франка. Т. XXX. Вип. 1. С. 76-91. 2. Франко І. Данте Алієгері // Франко І. Зібрання творів: У 50 томах. К, 1978. Т. 12. С. 7-231. 3. Франко І. Дантова друга любов // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. К, 1978. Т.12. С.232-253. 4. Barbi M. Dante, vita, opere e fortuna con due saggi su Francesca e Farinata. Firenze, 1933. 5. Porebowicz E. Teoria sredniowieczha milosci dwornej // Studya do dziejow literatury sredniowiecznej. Lwow, 1904. 6. Scartazzini I. Dante – Handbuch, Einfurung in das Studium des Lebens und der Schriften, 1905.

І.П. Карий

Національний університат “Львівська політехніка”

ФОЛЬКЛОРНА ТРАДИЦІЯ В ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

© Карий І.П., 2001

Розглянуто питання зв'язку художньої літератури з фольклором на прикладі унікальної поезії Василя Симоненка. Аналіз поезії В.Симоненка, яка трактує фольклор як явище народної культури, свідчить про необмежені можливості поета інтегруватися у духовне життя народу. Фольклор є скарбницею стилістичного та ідеологічного збагачення творчої діяльності та розвитку поетів.

The article deals with the problem of relationship between fiction and folklore based on the example of Vasyl Simonenko unique poetics. The analysis of V. Symonenko's poetry treating folklore as the phenomenon of folklore culture provided the poet with unlimited opportunities for integration into spiritual life of the nation. Folklore is a treasury of stylistic and ideological enrichment in poets' creative activity and development.

Процес взаємодії двох самостійних систем – художньої літератури і фольклору – має дуже давні традиції. Він завжди викликав увагу як фольклористів, так і літературознавців, хоча у них на перший план виступають різні завдання його наукового вивчення.

**** Бібліографічне посилання на К. Крафта в тексті І. Франка